

VUKOVARSKI OTPOR SRPSKOJ RATNOJ AGRESIJI NA HRVATSKU 1991...

Josip Jurčević

Zagreb

UDK 355.4(497.5 Vukovar)"199"

Prethodno priopćenje

Primljeno: 24. 5. 1993.

Vukovar je, zbog svog geostrateškog položaja, bio jedan od prvih ciljeva osvajačkog pohoda Srbije na Republiku Hrvatsku 1991. godine. Unatoč izrazitoj oružanoj nadmoći srpske vojske, branitelji Vukovara uspjeli su (iako potpuno okruženi) 80 dana odolijevati napadima agresora – nanoseći mu strahovite gubitke u ljudstvu i tehnici: uništeno oko 300 tenkova ili oklopnih transportera, srušeno oko 25 vojnih zrakoplova, broj mrtvih četnika i srpskih vojnika je od sedam do deset tisuća, a dvadeset pet do trideset tisuća ih je ranjeno. Zbog odnosa snaga koji je za hrvatske branitelje bio izrazito nepovoljan, i uspješnih vojnih rezultata koje su postigli usprkos izrazito skromnom naoružanju, "fenomen Vukovar" predmet je analiza na svjetskim vojnim učilištima. Osim vojnog značenja za opstanak i obranu Republike Hrvatske, Vukovar je postao i simbol hrvatskog otpora srpskoj ratnoj agresiji. Ovaj rad, temeljen na dostupnim izvorima, prilog je analizi herojske obrane Vukovara.

METODOLOŠKE NAPOMENE

Zbog velikog vojnog i simboličkog značaja Vukovara u očuvanju hrvatske državne nezavisnosti prilikom ratne agresije Srbije na Republiku Hrvatsku 1991. godine, nužno je znanstvenim metodama objasniti "fenomen Vukovar". Polazište kompleksne znanstvene analize mora se temeljiti na faktografskoj rekonstrukciji vukovarskih događanja 1991. godine. No, zbog raznorodnih okolnosti još nije dostupna sva građa potrebna za potpuno pouzdanu znanstvenu analizu vukovarskog rata. Stoga su za nastanak ovog rada kao izvori poslužili:

1. Dnevni tisak (Hrvatska: Vjesnik, Večernji list, Glas Slavonije. Srbija: Politika, Večernje novosti)

2. TV i radio izvješća (Hrvatska: HRTV. Srbija: TV i radio Beograd)
3. Građa (video, foto, pisana) arhiva Studija ZNG pri Ministarstvu obrane RH
4. Pojedinačna svjedočanstva vukovarskih branitelja i prognanika

Kao relevantne, uzete su samo one činjenice koje su potvrđene u dvije ili više grupa izvora (od četiri navedene). Ovaj prikaz vukovarskog otpora srpskoj ratnoj agresiji na Hrvatsku 1991. godine, iako, zbog objektivnih okolnosti, u znanstvenom smislu nije do kraja verificiran, objašnjava razloge izuzetnog vojnog i simboličkog značaja Vukovara.

* * *

Srbijanska vladajuća struktura višenacionalne komunističke Jugoslavije nije htjela prihvatiti niti jednu demokratsku varijantu rješavanja nagomilanih problema: uvidjela je da bi to bio kraj gotovo polustoljetnih privilegija utemeljenih na prevlasti samo jednog naroda.

Tijekom jeseni 1990, zime i proljeća 1991, definitivno se učvršćuju procesi koji će Hrvatsku pretvoriti u poprište totalnog i po surovosti do tada neviđenog rata.

Za uskršnjih praznika 1991, samozvano "Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem" objavljuje odluku o "prisajedinjenju Srbiji" navedenih hrvatskih regija. Sudeći po istim takvim primjerima Knina, Banije i Pakraca, ova odluka SNV-a zapravo je značila najavu rata istočnoj Slavoniji. U tome trenutku, Vukovar i njegova okolica, zbog gospodarsko-komunikacijskog, političkog, a sada i vojno-strateškog značaja, postaju zona izuzetnog interesa i neposredne predratne aktivnosti Srbije i tzv. JNA.

Stoga, u vrijeme Uskrsa 1991, Vukovar se našao opkoljen barikadama koje su podignute u okolnim selima: Borovu Selu, Pačetinu, Boboti, Bršadinu, Negoslavcima, Trpinji. Minirana je i razorena željeznička pruga Borovo-Dalj. Vukovarska vojarna stavljena je u stanje najveće borbene pripravnosti. Kamionima i brodovima dovozi se iz Srbije oružje u vukovarska sela, gdje se javno dijeli Srbima. Dotad mirne slavonske noći ispunjene su pucnjevima, eksplozijama i ranjavanjima.

Ovo kritično stanje u vukovarskom kraju hrvatska vlast pokušava ublažiti brojnim pregovorima i ustupcima; čak i Gorana Hadžića, člana terorističke skupine sa Plitvica, pušta iz zatvora.

No, barikade i dalje ostaju na prometnicama, nasilja i ranjavanja sve su učestalija; oružje dovezeno iz Srbije neprekidno se gomila u srpskim kućama. Nasiljem, potpunom nepristupačnošću i količinom oružja počinje se sve više isticati Borovo Selo.

Uskoro su, osim oružja, u Borovo Selo počeli stizati i četnici iz Srbije, a u "radnu posjetu" došao je i Vojislav Šešelj, četnički vojvoda. Već sredinom ožujka 1991. u Borovu Selu formiran je "Srpski pokret narodne odbrane", čijem nastanku doprinosi raniji načelnik Štaba TO općine Vukovar, a odbjegli vinkovački i vukovarski policajci stvaraju svoj pobunjenički SUP.

Četnici u Borovu Selu 14. 4. 1991. održavaju "miting podrške Predsjedništvu Jugoslavije za mirno rješavanje jugoslavenske krize". Na njemu su "ugledni" gosti Šešelji i Paroški pozdravili "prisajedinjenje" istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema državi Srbiji.

Hrvatska vlast, želeći izbjeći eksploziju sukoba na užarenom području Vukovara, uporno pregovara s predstavnicima SDS-a, a kao znaci dobrih namjera bili su davanje plaća za 8500 radnika "Borova" koji su počeli štrajkati i hitno puštanje Šešelja koji je uhićen nakon mitinga u Jagodnjaku (Baranja), gdje je Srbe pozivao na likvidaciju Hrvata i rat protiv Hrvatske.

Nekoliko posljednjih dana travnja 1991. proteklo je uglavnom mirno u Vukovaru i okolnim selima. Ali, prethodna sustavna, psihološka i vojno operativna priprema srpskih terorista nije mogla s vidokruga rastjerati gustu tamu rata.

Tijekom travnja 1991. Borovo Selo postalo je golemo skladište oružja. Dolaskom četnika iz Srbije i odlaskom žena i djece u Vojvodinu potpuno se promijenila struktura stanovnika: dotadašnje selo pretvoreno je u vojarnu. Oružana i vojna moć Borova Sela postala je, već tada, ogromna u regionalnim razmjerima. Stoga je četnički štab početkom svibnja 1991. odlučio oružjem napasti predstavnike hrvatske vlasti.

Naime, 2. 5. 1991. patrola hrvatske policije pošla je na rutinski uvidaj u Borovu Selu, a teroristi iz zasjede, bez ikakva povoda, ubijaju dvojicu policajaca, a dvojicu ranjavaju. Doznajući za to, Ministarstvo unutarnjih poslova odlučilo je s većom jedinicom policije ući u Borovo Selo. Kolona vozila u kojima su bili hrvatski redarstvenici izravno je upala u četničku zasjedu, te se izložila jakoj unakrsnoj vatri iz sveg pješadijskog oružja. Posljedice neravnopravna okršaja bile su stravične: dvanaest mrtvih i dvadeset jedan ranjeni hrvatski policajac, a većina stradalih uz to je bila masakrirana hladnim oružjem i oruđem.

Svakako, jedna je činjenica nesumnjiva – oružani rat u Vukovaru i istočnoj Slavoniji započeo je u Borovu Selu 2. svibnja 1991.

Vijesti o događajima u Borovu Selu munjevitom se šire tim dijelom Slavonije, te uzrokuju, prvi put, postavljanje barikada i u selima s većinskim hrvatskim stanovništvom. Dolazak novih snaga hrvatske policije i njihovu legalnu intervenciju u Borovu Selu spriječila je tzv. JNA, oklopnim vozilima i pješadijom.

Nemiri, pucnjava i eksplozije u vukovarskoj regiji uskoro se više ne mogu ni izbrojati, ali rezultati četničke upotrebe oružja vide se u medicinskim centrima Vukovara i Vinkovaca, gdje neprekidno stižu novi ranjenici. U samom Vukovaru životni uvjeti postaju sve teži jer je grad blokiran seoskim barikadama i naoružanim civilima. Ozbiljno je poremećena opskrba stanovništva, koje u poplavi različitih neprovjerenih vijesti ne zna kada će biti napadnuto. Svako kretanje ljudi po gradu životna je opasnost zbog učestalih pucnjeva i eksplozija.

Štab Vrhovne komande JNA naredio je podizanje borbene pripravnosti, a vojska je zaposjela sve strateški značajne položaje u Vukovaru i okolnim selima: tenkovi i oklopna vozila JNA u sve većem broju kreću se prometnicama. Kako bi osigurala nesmetan prelazak četnika i dovoz oružja iz Srbije u Hrvatsku, armija

na Dunavu kod Dalja otima patrolni čamac hrvatske policije. Pripremajući se za totalni rat u istočnoj Slavoniji, tzv. JNA potpuno posrbiljuje oficirski kadar, a u istočnoslavonske vojarne ubrzano se dovode rezervisti mobilizirani u Srbiji. Zapovjednik vukovarske vojarne premješten je (u Tuzlu), a na njegovo mjesto postavljen provjereni velikosrbin.

Hrvatska vlast, suočena s vlastitom nenaoružanošću, a znajući ogroman oružani potencijal JNA, tj. srpske vojske, i dalje pokušava izbjeći oružani sukob većih razmjera, koji srpska vojska uporno nastoji isprovocirati. U skladu s time je i zahtjev predsjednika hrvatske Vlade (pet dana nakon pokolja u Borovu Selu) da se ukinu sve barikade na tlu Hrvatske: sela s većinskim hrvatskim stanovništvom to su odmah i učinila, a sela u kojima većinu čine Srbi nisu na to pristala.

Vukovar je 9. 5. 1991. posjetila delegacija sastavljena od predsjednika hrvatske vlade, predsjednika savezne vlade, saveznog sekretara unutarnjih poslova i predstavnika JNA – radi "uspostavljanja mira u tom dijelu Hrvatske"; čak je "zajednički zaključeno" kako je potrebno težiti mirnom načinu rješavanja sporova. Otišlo se i u posjet Borovu Selu, no četnici propuštaju sve dužnosnike osim hrvatskih. Taj događaj, kao i mnogi sljedeći i prijašnji, potvrđuju su kako su kurtoazne političke izjave samo puke riječi, dok su političko-pragmatični potezi nešto posve drugo.

Sredinom svibnja 1991. godine, na čelo predsjedništva SFR Jugoslavije trebao je (po pravilniku) stati predstavnik Hrvatske. No, bojeći se više međunarodnog ugleda kojeg bi tim činom Hrvatska dobila nego stvarne moći koju bi Hrvatska mogla ostvariti u praktično nepostojećoj Jugoslaviji, Srbija protupropisno onemogućuje ustoličenje predstavnika Hrvatske na mjesto predsjednika predsjedništva.

U međuvremenu, 19. 5. 1991. godine zbiva se jedan od važnijih događaja u političko-pravnoj borbi Hrvatske za državnu samostalnost i pravo na demokratski razvoj: toga se dana na referendumu – za – izjasnilo 94,17% glasača, a glasovalo je 82,97% punoljetnih stanovnika Hrvatske. Istovremeno je "nepoznati" organizator (očito iz SDS-a) nastojao u selima s većinskim srpskim stanovništvom organizirati referendum za "prisajedinjenje Slavonije, Baranje i zapadnog Srema" Srbiji.

Stalna ratna opasnost i sve češća borba hrvatske države protiv terorizma pokazali su da sama policija nije dovoljna za obranu demokratske vlasti u Hrvatskoj. Stoga je (10. 4. 1991.) bila donesena odluka o osnivanju Narodne garde, koja će tijekom rata prerasti u Hrvatsku vojsku. U Zagrebu je 28. 5. 1991. održana prva smotra Zbora narodne garde (ZNG), čije su jedinice ubrzo upućene na prve crte bojišta u Hrvatskoj.

Ritam osvajačkog rata koji je Srbija pvela protiv Hrvatske u nekoliko proteklih mjeseci pokazivao je najveći zamah početkom svakog mjeseca, pa je tako bilo i u lipnju 1991. Pojačana pucnjava i podizanje barikada zbili su se u Sremskim Čakovcima, Negoslavcima i Oroliku; osobito velik sukob bio je u Sremskim Čakovcima, gdje su tri osobe teško ranjene. U isto vrijeme prvi je put srušen jedan važniji komunikacijski objekt, željeznički most preko rijeke Vuke. U

Bršadinu i Berku sve učestalije odjekuju eksplozije i rafalni pucnjevi, koji uglavnom pogađaju kuće i poslovne zgrade u vlasništvu Hrvata. U selu Mikluševcima prvi put se dogodio oružani sukob između civilnih osoba, koji je, srećom, prošao bez ljudskih žrtava. Ciljevi četničkih napada eksplozivom postaju i vitalni gospodarski objekti, kao što je silos Đergaj (pokraj Bršadina) u kojem se prikuplja i čuva većina žitnog uroda vukovarske regije.

Zbog gospodarske, osobito na poljoprivredi utemeljene razvijenosti općine Vukovar, Srbi, stanovnici pobunjenih sela, nisu mogli stalno gubiti vrijeme čuvajući barikade. Zato srpska država šalje četnicima i lokalnim seljacima plaće za "rad na barikadama" u hrvatskoj državi. Cijene dežurstva na barikadama bile su različite, a najbolje su bili plaćeni četnici u Borovu Selu, koji su (prema iskazu većeg broja svjedoka) dobivali po 100 DEM dnevno. Ustanovljeno je također da je desetak četnika, za kojima je raspisana tjeralica zbog sudjelovanja u pokolju policajaca u Borovu Selu, i dalje u "Borovu" vođeno kao radnici koji se nalaze na neplaćenom dopustu.

Nadležni organi vukovarske vlasti, sredstva priopćavanja i pojedinci nisu više mogli (zbog velikog broja) registrirati sve pucnjeve i detonacije u Vukovaru ili okolnim selima. U Sotinu, gdje većinu stanovnika čine Hrvati, također se počelo pucati, a po Nuštru, koji je naseljen samo Hrvatima, sve češće se čuje zvuk tenkovskih gusjenica. Do sredine lipnja, željeznička pruga koja povezuje Vinkovce i Borovo sedamnaest je puta razarana minama.

S kolikom se ozbiljnošću priprema još gori oblik rata, vidi se na primjeru sela Bobote s većinskim srpskim stanovništvom: u njemu je podignuta četnička poljska bolnica i postavljena su tri topa a sva srpska djeca poslana su u Vojvodinu. Sela u kojima su Srbi većina iskopavaju rovove i gomilaju zalihe hrane. Niz sela (Markušica, Ada, Podrinje, Antinska Mlaka, Gaboš, Ostrovo i dr.) posjećuju uniformirane vojne osobe koje uvježbavaju seljake srpske nacionalnosti pod punom ratnom spremom.

U drugoj polovici lipnja 1991. počeo je emitiranjem "Srpski radio za Slavoniju, Baranju i zapadni Srem", pod vodstvom vukovarskog dopisnika "Politike" i "Radio Beograda", koji je donedavno bio i glavni urednik "Vukovarskih novina".

Posljednjih dana lipnja 1991. srpska vojska, nakon proglašenja samostalnosti Slovenije, odlučuje svim sredstvima napasti taj dio nekadašnje Jugoslavije. Naravno, tada su i na istočnoslavonskom ratištu pojačane borbene aktivnosti srpske vojske i četnika. Na cijelom prostoru između Vinkovaca i Vukovara četničke barikade postale su nepropusne, pa su tamošnja sela i gradovi bili potpuno blokirani; oružani sukobi odvijali su se ipak samo lakim pješačkim naoružanjem i ne iskaču iz lokalnih okvira. Ostvarena je pritom potpuna operativna suradnja srpske vojske i četnika; barikade je danju čuvala vojska, a noću četnici.

Rat većih razmjera prijetio je samo kod silosa Đergaj, jer ga je srpska vojska pokušala opkoliti, a u blizini je bio smješten vukovarski Zbor narodne garde; stoga je intenzitet okršaja mogao spojiti više manjih sukoba. Zbor narodne garde i hrvatska policija uspijevaju spriječiti komunikacijsko odsijecanje Vukovara, i to

držeci pod svojom kontrolom glavnu cestovnu vezu između Vukovara i Vinkovaca, preko Bogdanovaca, Marinaca i Nuštra.

Nakon kratkotrajnog i neuspješnog rata Srbije protiv Slovenije, uz upotrebu teških borbenih sredstava – više nije bilo razloga za usporenu agresiju na Hrvatsku. Postalo je jasno da će Hrvatska uskoro biti izložena napadima vojnog zrakoplovstva i teške artiljerije, što se i počelo događati u srpnju 1991.

Već 1. 7. 1991. četnici i srpska vojska iz Borova Sela krenuli su noću u iznenadni napad na Borovo Naselje koje su kontrolirale postrojbe hrvatske policije i Zbora narodne garde. Bio je to najveći sukob na vukovarskom području nakon pokolja hrvatskih policajaca u Borovom Selu. Unatoč oružanoj i brojčanoj nadmoći agresora, Borovo Naselje nije palo, već su snage hrvatske obrane, nakon višesatne borbe, zaustavile napad, te četnike i srpsku vojsku potisnule natrag u Borovo Selo. Na strani dobro organizirane hrvatske obrane nije bilo gubitaka, a broj ranjenih i mrtvih četnika nije se mogao odrediti, jer su odvezeni preko Dunava u Srbiju.

Cijeli vukovarski dio Dunava kontrolirala je sada srpska vojska i četnici kojima je ustupljen i vojni gliser, radi patroliranja, kako bi se novi četnici i oružje nesmetano mogli prebacivati iz Srbije u Borovo Selo. Povećava se i broj vojnih konvoja koji s naoružanjem i vojnicima, u sve većem broju, prelaze iz Srbije na teritorij Hrvatske duž cijele linije zajedničke granice. Velika količina ratne tehnike i brojno ljudstvo srpske vojske upada u Baranju, zauzimajući strateški ključne položaje. Na taj način još više se stežu srpska kliješta oko Vukovara, čija je jedina veza sa svijetom bio uski koridor preko Bogdanovaca, Marinaca i Nuštra.

Samo nekoliko dana nakon prvog neuspjeha, ponovo je izvršen napad na položaje Zbora narodne garde u Borovu Naselju. Ovaj put bila je riječ o kombiniranom topničko-pješadijskom udaru velikih razmjera. Zato je vukovarski Zbor narodne garde bio primoran zatražiti pomoć s vinkovačkog područja. Dolaskom pojačanja razbijen je neprijateljski nasrtaj, ali potpuni poraz četnika u bijegu spriječile su oklopne snage tzv. JNA. Deseci mrtvih i ranjenih opet su prevezeni u Srbiju.

Prilikom svakog napada četnika na Borovo Naselje aktivirala su se i četnička gnijezda u samom Naselju. Stoga se pristupilo njihovom neutraliziranju, što je bilo od izuzetne važnosti za buduću obranu Vukovara.

Vojni zrakoplovi i helikopteri učestalo nadlijeću Vukovar obavljajući, za sada, samo izviđačke letove. Dovlačenje srpskih oficira i rezervista u vukovarsku vojarnu (kao dio pripreme za totalni napad na Vukovar) poticalo je redovno regrutirane vojnike – koji nisu Srbi – na bijeg iz vojarne. No, to su uspijevali samo rijetki, jer straže uz rub vojarne čuvali su Srbi, a bio je miniran i cijeli unutarnji krug oko vojarne.

Ne mogavši frontalno probiti prvu liniju obrane Vukovara, četnici su se odlučili za topničke napade na sam grad, te za osvajanje šireg, slabije branjenog vukovarskog područja.

Tada se zbiva i prvo masovnije stradanje civilnog pučanstva u istočnoj Slavoniji.

Naime, čisto hrvatsko selo Čelije sa svih je strana bilo okruženo selima u kojima većinu stanovnika čine Srbi. Tako su se Čelije početkom srpnja 1991. našle posve opkoljene četnicima, koji upadaju u selo, masakriraju dio stanovnika, a sve ostale praznih ruku protjeruju u smjeru Osijeka. Neposredno nakon toga, video-kamere i foto-aparati novinara dokumentirali su potresan prizor razorenih, spaljenih i pustih Čelija.

Četnici iz Borova Sela mjesecima su onemogućivali bilo kakvo funkcioniranje legalnih organa vlasti u tom selu, a još duže uopće nisu podmirivali troškove korištenja različitih infrastrukturnih usluga. No, kada im je sredinom srpnja vukovarska pošta počela isključivati telefonske linije – presjekli su glavni telefonski vod između Trpinje i Bobote. Zato je cijeli Vukovar jedno vrijeme ostao bez telefonskih veza.

Dok u svim selima vukovarske općine četnici neprekidno, različitim intenzitetom napadaju hrvatske obrambene snage, civilno stanovništvo ili objekte u vlasništvu Hrvata, srpska vojska raspoređuje teško naoružanje oko Vukovara. Vojni zrakoplovi, osim izviđačkih i zastrašujućih brišućih letova, započeli su prve zračne borbene akcije pucajući na položaje Zbora narodne garde kod Bršadina. Uskoro, 21. 7. 1991. zrakoplovi bivše JNA raketama pogađaju zgradu Narodne obrane u Novim Čakovcima i ubijaju tri pripadnika Zbora narodne garde, a desetoricu ranjavaju. Stradali gardisti, u vrijeme neočekivanog napada, nalazili su se na popodnevnom odmoru.

Krajem srpnja vodili su se osobito žestoki sukobi između četnika i pripadnika Zbora narodne garde u naselju Lušcu, gdje su intenzivne borbe trajale punih pet sati. Tom prilikom poginula su dva hrvatska gardista, a više ih je teže i lakše ranjeno. Gubici četnika ponovo se nisu mogli ustanoviti, jer su mrtvi i ranjeni odvezeni u Srbiju (koja, uobičajeno, nije dopuštala objavljivanje niti službenih niti neslužbenih podataka).

U Tovarniku su četnici iz zasjede napali policijsku patrolu i teško ranili dvojicu redarstvenika. Provedena opsežna istraga, koja je završila uhićenjem četnika, te otkrivanjem brojnih tajnih skladišta oružja i municije.

Stradavalo je i civilno pučanstvo. Tako su pri pucanju četnika na vozilo tvornice "Vupik" u Svinjarevcima ubijena dva radnika, a nekoliko ih je ranjeno. Takve je zločine poticala tzv. JNA koja nije dopuštala obavljanje uvidaja i provođenje istrage. Vojska, istovremeno, više puta puca po lloku, bombardira obližnji Opatovac i Principovac, a potom tvrdi kako nije ni upoznata s tim događajima.

Usporedno s ovim (tek djelomično spomenutim) bojnim djelovanjima u naseljima južnog i istočnog dijela vukovarske općine te uz daljnje dovlačenje teških ubojitih oružja i srpskih rezervista u to područje, radi njihove trajne okupacije i opkoljavanja Vukovara sa sjeverozapada iz Trpinje, Orlovače i Borova Sela, vrše se topnički napadi na Borovo Naselje i Vukovar. Dalekometnim kopnenim udarima pridružuju se i topovi s dunavskih bojnih brodova. Već

prilikom prvih topničkih napada na Borovo Naselje teško su oštećene zgrade Radničkog doma, Doma tehnike i "Borova".

Okus surovog rata uvjetovao je, u drugoj polovici srpnja, pojavu grupnih iseljavanja dijela Srba, stanovnika Vukovara, u Srbiju. U namjerno stvorenoj zbrci uzroka i posljedica, ta se činjenica u Srbiji iskorištavala kao razlog sve većoj mobilizaciji rezervista i njihovu upućivanju u osvajački rat protiv Hrvatske.

Stalnim povećanjem intenziteta bojnog djelovanja, te postupnim uvlačenjem svih sela vukovarske općine u vrtlog rata, srpska vojska i četnici tijekom srpnja 1991. polako uspostavljaju kontrolu nad širokim prostorom oko Vukovara.

Prvih dana kolovoza vojni zrakoplovi učestalo nadlijeću Vukovar i Borovo Naselje; kako pritom nisu borbeno djelovali, bilo je jasno da izviđaju radi odabiranja ciljeva i uzimanja koordinata za gađanja dalekometnim oružjem. To se uskoro i dogodilo: Vukovar i Borovo Naselje bili su izloženi razornom topničkom napadu sa srbijanske strane Dunava – iz Bačke, zatim iz Borova Sela, Trpinje, Orlovače i Bršadina.

U Vukovaru su, osim stambenih zgrada, isprva najviše stradali tržnica i "Hrvatski dom"; u Borovu Naselju uništen je niz privatnih kuća. Samo nekoliko dana kasnije, Borovo Naselje iznova je gađano iz minobacača koji su bili smješteni u Borovu Selu, a napad su podržali i topovi s dunavskih bojnih brodova. Uz daljnje razaranja civilnih objekata, smrtno je stradao i jedan pripadnik Zbora narodne garde, a više ih je teže ili lakše ranjeno. Nitko od civilnog stanovništva nije poginuo; jer građani su većinu vremena boravili u podrumima.

U jugoistočnom dijelu vukovarske općine, sela Lovas, Bokšić i Tovarnik bila su izložena učestalim dolascima tenkova i vojnih transporterata; iz njih se često pucalo, tada samo radi zastrašivanja pučanstva. Istovremeno je llok, kao najistureniji dio općine Vukovar, okružen velikim brojem pješadije i oklopnih vozila.

Složenost nekonvencionalnih oblika rata i klasične oružane agresije što se mjesecima sve intenzivnije primjenjuje u istočnoj Slavoniji, uvjetuje povećanje straha i osjećaj egzistencijalne ugroženosti dijela vukovarskih stanovnika, te se javlja tendencija brojnijeg bježanja prema zapadnim, sigurnijim dijelovima Hrvatske. Kako to ne bi poprimilo anarhične oblike u masovnosti (što bi se katastrofalno odrazilo na obrambene sposobnosti grada) Sekretarijat narodne obrane Vukovara donio je u prvoj polovici kolovoza odluku o zabrani napuštanja grada bez dozvole nadležnih organa vlasti. U tadašnjim uvjetima provođenje ove odluke nije moglo biti apsolutno: dio hrvatskog stanovništva odlazio je u zapadnom smjeru, a većina Srba prema istoku. O težini tadašnje situacije u Vukovaru svjedoče i službene izjave predsjednika saborskog Odbora za zaštitu okoliša i predstavnika odbora "Zrinski – Frankopani": oni su u to vrijeme posjetili grad i njegov Medicinski centar, te konstatirali kako je sigurnosno-političko stanje u Vukovaru mnogo teže nego što se to može doznati iz izvještaja u sredstvima javnog priopćavanja.

Tijekom dva srednja tjedna kolovoza, srpska vojska sklapa sa stanovništvom većine mjesta u istočnoj Slavoniji dogovore o "mirnom rješavanju svih problema",

te obećava kako će osigurati nesmetano obavljanje žetvenih radova. To je u ovom ratu bio prvi i posljednji slučaj da je srpska vojska uglavnom održala obećanje, dopuštajući poljoprivrednicima završetak žetve. Ali za to je postojao sasvim praktičan razlog, jer većinu uroda iz hrvatske žitnice danima su kolone tegljača odvozile u Srbiju. Čak i u to vrijeme grad Vukovar i Borovo Naselje nisu bili pošteđeni topničkih udara i bojnih djelovanja zrakoplovstva, a time i novih razaranja.

Kako se uključivanje istočne Slavonije u "veliku Srbiju" nije moglo ostvariti bez osvajanja Vukovara, golemi agresorski vojni potencijal smjestio se u širem prostoru oko toga grada. Posljednjih dana kolovoza 1991. srpska vojska i četnici dovršavaju postupak zauzimanja i kontrole većine sela u vukovarskoj općini. Vukovar se našao odsječen u višestrukom okruženju brojčano i tehnički neusporedivo nadmoćnijeg neprijatelja. Osvajač je na tom prostoru držao više od 600 tenkova ili oklopnih transporterata, nekoliko desetaka tisuća odlično naoružanih rezervista i četnika, velik broj svih vrsta topničkih oružja, streljiva je bilo u izobilju, vojni srpski zrakoplovi nisu u zraku imali ni jednog suparnika. K tomu, srpska pozadina nesmetano je slala nova oružja, streljivo, hranu i ljudstvo. Nasuprot tome, Vukovar je branilo nekoliko stotina pripadnika Zbora narodne garde i policije te oko tisuću dobrovoljaca (kojima je to bio prvi susret s oružjem). Oružje kojim su raspolagali branitelji bilo je više nego skromno; lako pješadijsko naoružanje – uglavnom automatske i poluautomatske puške, nekoliko mitraljeza, par bestrzajnih topova, nekoliko stotina "zolja" – najlošijeg protuoklopnog oružja, desetak "osa" i ručnih bacača, velik broj različitih mina, izrazito male rezerve streljiva. Opskrba hranom, sanitetskim materijalom i oružjem mogla se ostvarivati jedino probojem na pravcu Vinkovci - Nuštar - Marinci - Bogdanovci - Vukovar. U takvom odnosu snaga, po svim teorijama i vojnim procjenama, Vukovar nije imao šanse ni dva dana odolijevati napadaču. No Vukovar se borio i nije pao osamdeset dana. U toj činjenici polazište je razumijevanja "fenomena Vukovar".

Zbog malog broja boraca i izrazito slabog naoružanja, branitelji Vukovara svoje su snage grupirali na malom prostoru grada i Borova Naselja: jedina istaknuta točka obrane bili su Bogdanovci.

Po svim izjavama preživjelih sudionika obrane, "pakao Vukovara" započeo je 25. kolovoza 1991. godine napadom srpske vojske i četnika na Borovo Naselje i Vukovar. Iz svih smjerova tuklo se po gradu različitim topničkim oružjima, a eksplozivne granate nije se moglo izbrojiti. Vojni zrakoplovi obrušavali su se mitraljirajući stambene četvrti i istresajući tone bombi, među kojima su bile i međunarodnim konvencijama zabranjene "kasetne bombe". Već prvoga dana napada, branitelji obaraju dva vojna zrakoplova, pa se, stoga, idući napadi iz zraka vrše s većih visina, gdje su zrakoplovi nedostupni zastarjelom naoružanju branitelja – ali ujedno im bitno pada učinkovitost.

Najžešći je bio napad na Borovo Naselje jer ga se namjeravalo odsjeći od Vukovara. No, cjelovitost obrane nije bila razbijena, iako su granate i bombe velik dio Borova Naselja srušile sa zemljom. Brojne granate i bombe pale su na samo središte Vukovara. Oštetile su i Medicinski centar, a dvije operacijske

dvorane potpuno su razrušene; većina bolesnika morala je biti evakuirana u podrum. Pogodena je i trafo-stanica, pa je cijeli Vukovar ostao bez struje – a Medicinski centar (tj. njegov podrum) ubuduće se strujom opskrbljivao iz vlastitog agregata. Jedina veza Vukovara sa svijetom održavala se putem radija.

Unatoč tako strahovitoj topničko-zračnoj pripremi, četnici i srpska vojska uzaludno su pokušavali ući u grad. Tenkovi, oklopni transporter i pješadija nisu uspjeli probiti niti jednu liniju obrane Vukovara. No, agresor nema namjeru odustati, već dovlači nove snage, pojačava svoje linije i pregrupira se. Pješadijsko-oklopne jedinice agresora smještaju se u Borovo Selo, kako bi sudjelovale u opkoljavanju i osvajanju Borova Naselja. Potom se opet otvara višesatna topnička vatra iz Borova Sela, Trpinje, Bršadina, Lipovače, Orlovače, Negoslavaca i Sotina, a pridružuju se i višecijevni raketni bacači "Oganj" iz Bačke.

Topovima se udara također po vukovarskoj Mitnici, vjerojatno zbog pokušaja razbijanja onoga dijela obrane koji je u okruženju držao vukovarsku vojarnu. Osim toga, na taj je način malobrojna obrana Vukovara morala biti stalno razvučena po cijeloj, više desetaka kilometara dugoj liniji fronte; od sjevernog uporišta (Borovo Naselje) do južnih prigradskih dijelova (Mitnica).

S kolikom se žestinom napadalo Vukovar, mogu djelomično ilustrirati tadašnji gubici srpske vojske i četnika koji su već do kraja kolovoza iznosili: 30 tenkova, 18 transportera, 6 zrakoplova i oko 300 poginulih vojnika.

Istovremeno je na strani obrane Vukovara život izgubilo 16 osoba (od toga 7 civila), a 25 je ranjeno. Učinjena je golema materijalna i kulturna šteta; u mnoštvu srušenih građevina našli su se i Gradski muzej (spomenik nulte kategorije), Medicinski centar, katolička crkva, vodotoranj i robna kuća.

Rasplamsavanjem svakodnevnih borbi braniteljima Vukovara bila je sve potrebija pomoć u oružju, streljivu i vojnicima, pa od toga vremena svim organima državne vlasti stižu brojni apeli i molbe u kojima se traži konkretna pomoć Vukovaru. No, hrvatska država i vojska tek su u procesu nastajanja, a ratom zahvaćeno područje povećava se iz dana u dan, pa se u tehničko-vojnom pogledu nije uvijek moglo primjereno parirati srpskoj vojsci i četnicima.

Prilikom svakog napada na Vukovar, u samom gradu aktivirala se i "peta kolona". To je branitelje primoravalo na dodatno angažiranje, kako bi se onemogućila četnička gnijezda u samom središtu obrane.

Do branitelja Vukovara iz Srbije su stizale nimalo utješne vijesti: svakodnevne teške gubitke u oružju i ljudima srpska vojska i četnici nadoknađivali su dodatnom mobilizacijom u Srbiji, pa je preko Šida prema Vukovaru stalno tekla kolona tenkova, oklopnih transportera i kamiona punih rezervista.

Početak rujna 1991, nakon neuspješnog pokušaja proboja sjevernog dijela obrane Vukovara, težište agresorskog napada preneseno je južnije, na dio grada – Sajmište. Osvajač je istovremeno krenuo sa svim snagama iz opkoljene vukovarske vojarnje, te s novopristiglom pješadijom i tenkovima. Dva dana i dvije noći trajao je kontinuirani pritisak mješovitih tenkovsko-pješadijskih jedinica

srpske vojske i četnika. Malobrojni branitelji bili su nevidljivi neprijatelju, jer su poslije svakog uništenog tenka brzo mijenjali svoje položaje.

Nakon dva dana borbe, rezultati koncentričnog napada na Sajmište bili su katastrofalni za srpsku vojsku i četnike. Borci obrane Vukovara potpuno su razbili srpsku tenkovsku brigadu čiji su se ostaci povukli i djelomično ukopali u vojarni, a pješadija je natjerana u paničan bijeg.

U isto vrijeme, četnici i srpska vojska napadali su i sela vukovarske općine: Svinjarevce, Tompojevce, Tordince, Antin, Korod i Jankovce. Četnici tenkovima upadaju u selo Berak, masakriraju dio civilnog stanovništva, a preostale mještane odvođe kao taoce (koje će kasnije razmjenjivati za zarobljene četnike). Sličnu sudbinu doživjelo je i selo Sotin – koje zauzima srpska vojska, a preplašeni seljaci trajno bježe. Na taj je način Vukovar bio definitivno odsječen s južne strane; a llok se također našao u potpunom okruženju.

Jedina potencijalna veza Vukovara sa svijetom bio je "kukuruzni put" prema Vinkovcima, preko Bogdanovaca, Marinaca i Nuštra. "Potencijalna veza" stoga što je svako kretanje tim novonastalim putem ne samo otežavano njegovom nekvalitetom već je značilo i životnu opasnost zbog napada vojske i četnika kojima se trebalo izložiti prilikom "putovanja".

Htijući osvojiti Vukovar, srpska vojska i četnici primjenjivali su metodu neprekidnih topničkih i zračnih napada, koji su istovremeno praćeni pješadijsko-tenkovskim pokušajima proboja u grad. Obično su na jednom mjestu okupljali desetke tenkova i oklopnih transportera te odgovarajući broj pješadije, da bi uslijedio napad usredotočen na jedan uski prostor obrane Vukovara. U svezi s takvom taktikom napadača je činjenica da velika većina nastradalih branitelja i civilnih stanovnika nisu poginuli ili ranjeni u izravnoj borbi; za njih su bile osobito pogubne dalekometne granate i zrakoplovne bombe. Stoga, Krizni štab grada često upućuje apele stanovništvu da ne izlazi iz skloništa.

Podrumsku djelatnost vukovarskog Medicinskog centra dodatno je opterećivalo i neprekidno povećavanje broja ranjenih boraca ili civila; pritom od nekoć 950 zaposlenih, u Centru je ostalo raditi samo 250 osoba. No, uz zaista maksimalne napore medicinskog osoblja, bolnica je uspijevala organizirati dovoženje i prihvata ranjenika, a u posve neprimjerenim uvjetima izvršen je, također, velik broj i najsloženijih operativnih zahvata. U prvoj polovici rujna 1991. bolnica još raspoložuje dovoljnim količinama krvi i sanitetskog materijala. Po većim skloništim organizirana su stalna dežurstva medicinskih sestara; čak i za najžešćih napada topništva ili zrakoplova, hrana je dostavljana u bolnicu i u skloništa.

Bogatstvo urbanih životnih oblika kojima je donedavno raspolagao Vukovar, odjednom se počelo (na drastično reduciran način) odvijati u podrumima: površinom vukovarskog tla kretali su se samo oni kojima je to bilo nužno, branitelji, sanitet i opskrba. Vukovarska stvarnost u rujnu, listopadu i studenome 1991. bila je zaista sablasna.

Sredinom rujna 1991. samo oko uske linije obrane Vukovara sakupilo se više od 200 tenkova, a broj oklopnih transporterata i drugih vrsta oružja, kao i broj pješadije, obrana nije uspjela ni izbrojiti. Malobrojne vijesti koje su braniteljima dolazile sa šireg vukovarskog područja samo su potvrđivale višeslojnu opkoljenost grada.

Koliko je golema bila vojna nadmoć srpske vojske i koliko je, stoga, srpski vojni i politički vrh tada bio uvjeren u trenutni pad Vukovara – možda najbolje oslikava podatak da se u blizini grada okupila brojna beogradska televizijska i novinarska ekipa spremna za ulazak u "oslobođeni" Vukovar. S tolikom vojnom moći, 14. 9. 1991. započeo je izuzetno jak napad na Vukovar.

Po već uobičajenoj taktici, najprije su zrakoplovi i topništvo satima grad zasipali bombama i granatama. Nakon toga, na Vukovar je iz svih smjerova krenula masa tenkova, oklopnih transporterata i pješadije. Aktivirala se i okružena vojarna, a prvi put u borbu se snažno uključuje i četničko naselje Petrova gora.

Konfiguracija terena uvjetovala je osnovne pravce napadačeva pokušaja proboja u grad, a u skladu s time i raspored snaga. Zbog toga su najveće borbe vođene u Borovu Naselju, na Trpinjskoj cesti i Sajmištu. Kako bi se barem donekle predočilo kojih su razmjera i kolikog intenziteta bili sukobi, trebala bi svjedočiti činjenica da su samo na prostoru Trpinjske ceste već prvoga dana sveopće ofenzive osvajača branitelji Vukovara uništili ili onesposobili 19 tenkova, uglavnom najsuvremenijih T-84.

U povijesti ratovanja ostat će zabilježen jedan taktički element vezan za borbu protiv tenkova. Naime, već je naglašeno skromno naoružanje vukovarskih branitelja koji su za protuoklopnu borbu, uz mine, imali na raspolaganju samo veći broj "zolja", a one su najslabija vrsta u grupi protuoklopnih oružja. Do sredine rujna, branitelji su nadiruće srpske tenkove, osim na minskim poljima, uništavali "zoljama". Međutim, u napad 14. 9. 1991. tenkovi su krenuli zaštićeni svojevrsnim odijelom napravljenim od vreća s pijeskom. Branitelji su bili neugodno iznenađeni shvativši da "zolja" ne može probiti vreću s pijeskom i potom onemogućiti tenk. Zahvaljujući takvoj zaštiti, srpski tenkovi u prvim satima napada probijaju se duboko u obranu Trpinjske ceste. No, uskoro je iz drugih dijelova Vukovara stiglo pojačanje od nekoliko "osa" – koje vreće s pijeskom nisu mogle neutralizirati. Tada je započela velika protutenkovska bitka nakon koje Trpinjska cesta postaje golemim grobljem tenkova.

Četiri dana i četiri noći smjenjivali su se valovi totalnog napada na cijelu liniju obrane Vukovara. Srpska sredstva priopćavanja, 15, 16 i 17. rujna 1991. učestalo ponavljaju vijest kako se svakog trenutka očekuje ulazak srpske vojske u "oslobođeni" Vukovar, odakle će se javiti njihovi reporteri. Nakon četiri dana, strahovit pritisak napadača postupno počinje jenjavati: vraća se u uobičajeni ritam topničkih napada i nesinkroniziranih pokušaja proboja u grad.

U četverodnevnom totalnom i neposrednom srazu potpuno su razbijene elitne postrojbe napadača, koji je izgubio oko sedamdeset tenkova ili oklopnih transporterata, četiri zrakoplova, dvije skele, a poginulo je više od petsto četnika i vojnika, dok je broj ranjenih nepoznat.

Na strani vukovarske obrane poginulo je četrdeset pripadnika Zbora narodne garde i dvadeset pet civila. Linija obrane grada još se više suzila jer je došlo do spajanja naselja Petrova gora s vojarnom (koji, sada skupa, nastavljaju neprekidne napade na Sajmište). Kompleks zgrada i tvornica "Vuteks" potpuno su razoreni, pa se tu, i u okolnim ulicama, stalno vode borbe, a ruševine pojedinih zgrada često mijenjaju stranu koja ih kontrolira.

Baza Zbora narodne garde u silosu Đergaj nije bila redovito opskrbljivana, te se branitelji povlače u Vukovar, a tek pošto je silos bio prazan dva dana, četnici ulaze u njega i ističu svoju zastavu.

Buduće analize pokazat će da li je Đergaj trebalo i dalje držati (kao što je predlagao dio branitelja) ili je njegovo napuštanje bilo taktički opravdano.

Jednaka dilema odnosi se i na problem vojarni i naselja Petrova gora. Naime, već je i prije 14. 9. 1991. bilo jasno da će napadač "ići" na spajanje vojarni i četnika, pa se dio iskusnijih branitelja početkom rujna organizirao za napad na okruženu vojarnu, a drugi dio htio je ići u "čišćenje" Petrove gore. No, pred sam odlazak u akciju, tadašnji zapovjednik obrane Vukovara zapovjedio je prekidanje akcije. Kasniji tijek događaja upozorio je na problematičnost ove odluke, jer spojena vojarna i Petrova gora pretvoreni su u glavni klin koji je presijecao obranu grada.

Jedna od najvažnijih obveza koje je na sebe preuzela hrvatska država bilo je dopuštanje odlaska ogromnih količina oružja iz blokiranih vojarni. Iako se, na temelju dotadašnjeg iskustva, pouzdano znalo da bivša JNA (srpska vojska) neće ispuniti obveze, Hrvatska je (u interesu međunarodne podrške i priznavanja državne samostalnosti) morala poštovati i provoditi ono što je potpisala. Tako su ogromne količine oružja, koje su bile neutralizirane u osječkim i vinkovačkim vojarnama, uskoro stigle i na vukovarsko bojište. Osim toga, Srbija je izvršila i novu seriju mobilizacija.

Tako je opća situacija u kojoj se nalazio Vukovar bivala sve katastrofalnijom.

Zbog nedostatka oružja nastala je, naoko, paradoksalna situacija da se pogodak koji posve uništi neprijateljski tenk ili oklopni transporter smatra neuspješnim, jer tada se iz njega ne može uzeti streljivo i oružje. Stoga, kao i radi sprečavanja još veće psihološke destimulacije rezervista i četnika, srpska vojska odvlači i sakriva većinu uništenih ili oštećenih tenkova i oklopnih vozila.

Povjerenik vlade Republike Hrvatske za općinu Vukovar šalje molbe i zahtjeve svim organima civilne i vojne vlasti u Hrvatskoj za hitnu i djelatnu pomoć iznemoglom Vukovaru. U hrvatskim sredstvima priopćavanja Vukovar središnja tema, a svjetski mediji sve više pišu o nevjerojatnom otporu branitelja i o nevjerojatnom stradanju opkoljenog grada i njegovih stanovnika. Ali, osim verbalne i pisane jeke "fenomena Vukovar", u sam grad ne stiže materijalna podrška, a svakodnevna stvarna događanja u vukovarskoj općini samo su pogoršavala položaj branitelja i civilnog pučanstva.

U to vrijeme, lločane su s njihovih ognjišta protjerali srpska vojska i četnici, a u cijelu operaciju "spašavanja", kojom su stanovnici jednoga grada u nekoliko

dana pretvoreni u prognanike, uključili su se i europski promatrači. Sličnu sudbinu doživjelo je i selo Lovas, čiji su svi stanovnici pobjegli nakon dolaska stotinjak kamiona punih rezervista i četnika. Tako je sa južne strane stvoren koridor iz Srbije prema Vukovaru.

Zapovjedništvo obrane Vukovara, uočavajući golemu silu koja je koncentrično usmjerena na Vukovar, traži ofenzivno djelovanje osječkih i vinkovačkih pripadnika Zbora narodne garde, no to se ne događa, vjerojatno i zbog određenih vojnih procjena koje će se analizirati nakon rata.

Početak listopada 1991. godine, srpska vojska napada i osvaja strateški višestruko značajne Marince, koji se, bez uzaludno očekivane vinkovačke i osječke podrške, nisu mogli obraniti. Time je, gledajući regionalno, osvajač spojio, i pod svoju kontrolu stavio važni izduženi prostor Mirkovci-Marinci-Pačetin-Trpinja, s kojega je mogao ofenzivno i defenzivno djelovati. Istodobno, još se više očistio i učvrstio srpski vojni bedem oko Vukovara: padom Marinaca, Bogdanovci su ostali jedina oaza u vukovarskoj općini koja je (uz Vukovar) pružala otpor osvajaču.

Tijekom listopada 1991. (osobito nakon izolacije Bogdanovaca), prigradsko naselje Lužac postalo je jednim od najkritičnijih mjesta u obrambenom lancu Vukovara. Jer, njegovim bi padom srpskoj vojsci bio omogućen jednostavan prodor do Dunava. Time bi se presjekla veza između Borova Naselja i središnjih dijelova Vukovara. Velikim naletima tenkova i pješadije napadač je nekoliko puta ulazio u sam Lužac, ali nakon teških gubitaka koje su im nanosili branitelji u uličnim borbama, srpska vojska i četnici uvijek su prisiljavani na povlačenje.

Od početka rata Borovo Naselje bilo je najveće žarište otpora i sjeverna linija obrane Vukovara, pa stoga nije čudno što je neprekidno moralo trpjeti strahovita razaranja i učestale napade srpske vojske i četnika iz Borova Sela, Orlovače, Pačetina i Trpinje. Nekoliko su puta iskusni i dobro organizirani branitelji Borova Naselja najprije potpuno razbili neprijatelja – a potom preostali dio pješadije i tenkova doslovno tjeroali dalje i od Borova Sela; no zbog malog broja boraca i oružja nisu mogli pokrivati tako široko područje, pa su se svaki put vraćali na usku zonu obrane Borova Naselja.

Komunikacija između središta Vukovara i Borova Naselja morala se neprekidno održavati: radi opskrbe hranom, sanitetske pomoći i operativno-borbene suradnje. Pritom se uvijek moralo prijeći brisani prostor koji su pokrivali neprijateljski tenkovi i snajperi. Zbog toga se većina tih kratkih putovanja (osim hitnih slučajeva) odvijala noću, vozilima s ugašenim svjetlima i najvećom brzinom.

Vukovarski Medicinski centar, smješten u podrumu, našao se početkom listopada 1991. pred kolapsom: bez većine nužne opreme, u nedostatku krvi, plazme i sanitetskog materijala, dok se broj ranjenih stalno povećavao. U višednevnim apelima cijelom svijetu, zahtijevana je hitna evakuacija dvije stotine najtežih ranjenika iz bolnice. Tražilo se zaustavljanje suluda i besmislena uništavanja ljudskih života. Isticano je da većina ranjenih umire jer liječnici do

njih ne mogu navrijeme doći – zbog ruševinama potpuno zakrčenog grada, a mrtvi se ne pokapaju jer granate ne dopuštaju ni trenutak predaha.

Prvih dana listopada 1991. neke međunarodne humanitarne i medicinske organizacije, potaknute svjedočenjima o tragediji poluživih zatočenika Vukovara, kreću u istočnu Slavoniju s konvojem sanitetske pomoći i hrane. Četnici i srpska vojska danima su konvoju postavljali nove i nove uvjete: neprekidno su mijenjani putovi kojima je trebalo doći do Vukovara, a od obrane grada tražilo se razminiranje najkritičnijih dijelova, kako bi četnici s konvojem ušli u grad. Kada je kolona s humanitarnom pomoći napokon ušla u Vukovar, većina hrane bila je pokvarena zbog ustajalosti, a sanitetski materijal dobrim je dijelom "nestao" u tijeku "šetanja" konvoja okolicom Vukovara.

Po svjedočenju zapovjedništva obrane Vukovara, konvoj je obrani donio više štete nego koristi, jer većina upućene pomoći nije stigla do Vukovaraca, a dio ranjenika koji je konvojem odvezen iz Vukovara uskoro je zamijenjen novim ranjenicima koji su to postali upravo zbog slabljenja obrambenih položaja (obustava vatre, razminiranje položaja i sl., što je braniteljima bilo postavljeno kao uvjet da bi četnici i srpska vojska propustili konvoj u Vukovar). Četnici su htjeli, na račun konvoja, neposredno ući u grad. Kad u tom nisu uspjeli, napali su konvoj pošto je izišao iz Vukovara: ponovno je uslijedila tortura svih sudionika konvoja, osobito hrvatskih ranjenika iz vukovarske bolnice.

Sredinom listopada 1991. topništvo Hrvatske vojske krenulo je iz smjera Vinkovaca u proboj prema Marincima, odnosno Vukovaru. No, kada je proboj bio već napola ostvaren, zapovjedbno je obustavljanje akcije, jer su to zahtijevali europski pregovarači, prijeteći povlačenjem misije EZ iz Hrvatske. Potpuno opkoljeni Vukovar, njegovi branitelji i stanovništvo sami su se nastavili boriti.

Borovo Naselje, Lužac, Sajmište i Mitnica neprekidno su bili izloženi topničkim udarima, bombama iz zrakoplova, a potom naletima tenkova, oklopnih transportera i pješadije. Napadač je na više mjesta i nekoliko puta zauzimao dijelove već odavno razrušenih ulica. No, branitelji su uvijek uspijevali srpske rezerviste i četnike natjerati u povlačenje, a nakon toga sakupljalo se u bijegu bačeno srpsko oružje i streljivo – koje je omogućivalo dalju obranu grada. Jedina djelotvorna i konkretna pomoć (ističu branitelji Vukovara) što je u to vrijeme pružana obrani grada, bili su hrvatski zrakoplovci koji su običnim poljoprivrednim zrakoplovima vršili herojske poduhvate. Nepostojanje hrvatskih borbenih zrakoplova (i odgovarajućeg oružja) nadomještalo se inventivnošću i hrabrošću. Na poljoprivredne zrakoplove vezivane su "bombe-bojleri" proizvedene u kućnoj radinosti; u niskom letu (a u pojedinim fazama s isključenim motorom) dolazilo se iznad neprijateljskih položaja. Po svjedočenjima vukovarskih branitelja, borbena i psihološka učinkovitost tih akcija hrvatskih zrakoplovaca bila je izuzetno velika. Isto tako, zrakoplovci su pokušali (padobranima) dostaviti Vukovaru pomoć u lijekovima i sanitetskom materijalu.

No, faktor iznenađenja (koji je bio temelj tih akcija) djelovao je određeno vrijeme – a onda je nadmoćna srpska tehnika prekinula hrabre poduhvate hrvatskih zrakoplovaca.

Od 19. listopada 1991. bila je posve presječena veza između Bogdanovaca i Vukovara. Satnija 204. brigade Zbora narodne garde, koja se nalazila u opkoljenim Bogdanovcima, potom posve samostalno odolijeva napadima srpske vojske.

Srbija je svojim građanima tijekom rujna i listopada 1991. nekoliko puta obznanjivala "oslobođenje" Vukovara. To je dodatni razlog zbog kojeg srpska vojska početkom studenoga 1991. novim snagama navaljuje na već posve razoren Vukovar.

Ključna točka napada sada je bio Lužac. Koliki je značaj u strateškom i psihološkom pogledu pridavan osvajanju Vukovara te koliki je bio pritisak na srpski vojni vrh, svjedoči činjenica koja je neuobičajena u suvremenom načinu vođenja rata. Naime, među neposrednim sudionicima napada na Lužac, na prvoj borbenoj crti bio je i general Bratić – koji je životom platio samo dio nesreće koju je nanio Vukovaru.

Po uobičajenom scenariju, Lužac je najprije izložen višesatnim bombardiranjima iz zrakoplova i topničkoj vatri. Poslije toga su, ispuštajući oblake maskirnog dima, krenule gomile tenkova, oklopnih transportera i pješadije. Branitelji su neprekidno uništavali nadolazeće neprijateljske oklopnjake. No, ponestajalo im je protuoklopnih sredstava, a novi valovi srpskih tenkova pristizali su bez prekida. Najzad su branitelji Lušca bili prisiljeni povući se u središnje dijelove Vukovara.

U situaciji kada opkoljenom Vukovaru nije stizala nikakva pomoć, pad Lušca dvojako je bio poguban po Vukovar i njegove branitelje.

Gledajući vojno-strateški, prostorni koridor od Lušca do Dunava nije neopremljenim braniteljima pružao mogućnost obrane i zadržavanja kontrole na tom otvorenom prostoru; stoga, bilo je posve sigurno da će, ako ne stigne pomoć, prije svega u oružju i streljivu, obrana grada uskoro biti presječena na dva dijela – Borovo Naselje i Vukovar.

S druge strane, Lužac je sa svojim vrtovima i farmama bio živi izvor hrane stanovnicima i braniteljima. Stoga se Vukovar, padom Lušca (i bez izgleda za dolazak konkretne pomoći) našao u "središnjem krugu pakla", a svako živo biće unutar obruča bilo je osuđeno na posljednji čin agonije u kojoj je poništena razlika između života i smrti. Ta je konstatacija rezultat velikog broja jednostavnih iskaza onih koji su iz Vukovara (ipak) stigli među nas.

Nakon pada Lušca, svi aspekti rata na vukovarskom području dobivaju još ubrzaniji ritam. Branitelji i stanovnici koji su preostali unutar Vukovara bili su svjesni težine svoga položaja, ali isto tako puni morala i vjere u pobjedu – za koju im je nedostajao samo dotok stvarne pomoći. Stoga se, tijekom posljednja dva tjedna obrane Vukovara, povećao broj i intenzitet apela i zahtjeva za konkretnu pomoć: Zapovjedništvo obrane Vukovara, Povjereništvo Vlade

Republike Hrvatske za Vukovar i Medicinski centar Vukovara upućivali su ih organima vlasti Republike Hrvatske, ali i svjetskoj javnosti.

Selo Bogdanovce, istaknutu "oazu" obrane Vukovara, više se nije moglo (niti imalo čime) braniti: preživjeli branitelji, 11. studenoga 1991. probijaju se prema Vinkovcima. U Vukovaru je bila toliko teška situacija da je Zapovjedništvo obrane Vukovara doznalo za pad Bogdanovaca tek poslije izlaska iz Vukovara.

Nekoliko dana prije vojnog pada Vukovara, obrana grada presječena je na dva dijela; iz smjera Lušća prema Dunavu i klinom između vojarne i naselja Petrova gora. Tenkovi srpske vojske polako su klizili ruševinama zakrčenim ulicama Borova Naselja i Vukovara, pucajući u svim smjerovima; branitelji su uzimali – nemajući više niti jedno protuoklopno punjenje. Ostavši samo s osobnim naoružanjem, preživjeli heroji obrane Vukovara podijelili su se u manje skupine i započeli izvlačenje iz grada.

Dio branitelja u Borovom Naselju i na Mitnici ostao je (bez streljiva), ipak, u potpunom okruženju – pa se morao predati s civilnim stanovništvom. To se ujedno označava kao čin i datum (17. studenoga 1991.) vojnog pada Vukovara.

Organi vlasti Republike Hrvatske, uz posredovanje međunarodnih organizacija, odmah su započeli pregovore sa srbijanskom vojskom glede položaja i sudbine zarobljenih civila, ranjenika i branitelja Vukovara. Iako je postignut dogovor o propuštanju civilnog stanovništva Vukovara u slobodne dijelove Hrvatske – nekoliko tisuća odvedeno ih je u logore koji su otvarani u Srbiji.

Još traje postupak otkrivanja logora i utvrđivanja broja osoba koje su u njima zatočene. Srbijanska vojska i srbijanske vlasti na različite načine onemogućuju međunarodnim organizacijama (Crveni križ i dr.) pristup većini ovih koncentracijskih logora razasutih po Srbiji, kršeći pritom sve međunarodne konvencije. Neslužbenim kanalima stižu obavijesti o postojanju velikog broja "privatnih" logora u kojima su zarobljene osobe zvjerski mučene i ubijane. U velikim logorima (koje predstavnici Crvenog križa djelomično uspijevaju posjećivati), zarobljeni se neprekidno premještaju i skrivaju, čime se onemogućuje točna evidencija i zaštita logoraša. Zarobljeni Vukovarci, koji su do sada (razmjenom) stigli u Republiku Hrvatsku, opisuju zlostavljanja u logorima – kao i prethodne masovne likvidacije civilnog stanovništva odmah pošto su Srbi zauzeli Vukovar.

Zbog svega toga (te zbog raspršenosti prognanika iz Vukovara) još se ne raspolaže konačnim i pouzdanim podacima o broju poginulih, ranjenih i zarobljenih Vukovaraca tijekom ovog rata. Nepotpuna evidencija o ratu za Vukovar došla je do broja od 1700 poginulih (od toga 1100 civila), više od 4000 ranjenih, 3000-5000 zarobljenih, nekoliko tisuća nestalih, te nekoliko desetaka tisuća prognanih osoba.

Za tromjesečnog potpunog okruženja Vukovar je branilo oko 1800 boraca – koji su se tijekom borbe organizirali u 204. brigadu Zbora narodne garde. Oko 40% pripadnika 204. brigade nisu bili stanovnici Vukovara, već domoljubi što su pojedinačno, ili u manjim grupama, stizali u Vukovar iz svih dijelova Hrvatske.

Oskudno naoružanje i skromna količina streljiva osnovna su tehnička karakteristika te svehrvatske postrojbe, čiji su borbeni rezultati doista nevjerovatni. Naime, u ovom ratu, na području Vukovara uništeno je i onespoblijeno više od tri stotine neprijateljskih tenkova ili oklopnih transporterata, te oboreno oko dvadesetpet borbenih zrakoplova; broj mrtvih četnika i srbijanskih rezervista kreće se između sedam i deset tisuća, a dvadesetpet do trideset tisuća ih je ranjeno. Dodatnu težinu navedenim pokazateljima daje podatak da su pred Vukovarom razbijene elitne postrojbe svih rodova srbijanske vojske.

Vojna teorija dosad nije zabilježila takav nesrazmjer između suprotstavljenih snaga u ratu (kvaliteta i brojnost tehnike, obučenosť i broj vojnika) i borbenih rezultata koji su postignuti. To je i temeljni razlog što je rat za Vukovar postao, najprije medijski, a potom i vojno-stručni fenomen. Najpoznatije vojne akademije zapadnog svijeta nastoje dobiti što više podataka, karata i analiza tromjesečne obrane Vukovara: rasvjetljavanje vukovarskog misterija bitno će utjecati kako na ratne koncepcije, tako i na operativnu organizaciju vođenja rata – a potom i na proizvodnju (i prodaju) određenih vrsta oružja.

Da bi se razumjelo koliki je značaj Vukovara u obrani opstojnosti hrvatske državnosti, nužno je shvatiti težinu situacije u kojoj se Republika Hrvatska našla tijekom posljednja tri mjeseca rata za Vukovar. Naime, krajem kolovoza 1991. iz Srbije su prema Hrvatskoj krenule ogromne kolone tenkova, oklopnih transporterata i pješadije, čiji je cilj bio pregaziti istočnu i srednju Slavoniju i spojiti se sa srbijanskim snagama koje su ratovala u zapadnoj Slavoniji, te Baniji i okolici Knina. Još do kraja neustrojena hrvatska država, bez međunarodnog priznanja, nije mogla legalno kupovati oružje, a organiziranje vojske bilo je tek na početnom stupnju. Srbijanski vojni stroj namijenjen osvajanju istočne Slavonije, a potom rušenju hrvatske države, tri mjeseca slaman je nadomak Vukovaru. Broj uništenih oružja i vojnika bitno je materijalno, politički i psihološki oslabio vojni potencijal osvajačke vojske, a tromjesečno vezivanje ogromnih vojnih snaga neprijatelja na uskom prostoru Vukovara dalo je dragocjenog vremena i prostora organiziranju i učvršćivanju hrvatske vojske.

Ako se želi utemeljeno odgovoriti na pitanje da li je Vukovar morao vojno pasti i koji su uzroci vojnoga pada, prijeko je potrebna iscrpna analiza operativnog vođenja obrane vukovarskog područja, kao i određivanje stvarne logističke podrške koja je pružana braniteljima grada, a potom sve staviti u kontekst procesa uspostavljanja hrvatske države i "igara" svjetskih sila vezanih za njihov interes glede raspada socijalističkih državnih sustava i načina uspostavljanja gospodarsko-političke dominacije nad novostvorenim državama.

I sada je neosporno da obrana Vukovara nije pala zbog goleme materijalne nadmoći agresora, već stoga što su opkoljeni branitelji ostali bez streljiva (doslovno), prije svega protuoklopnog. Zapovjedništvo obrane Vukovara tvrdi da tijekom listopada i studenog nije u Vukovaru preuzelo nijednu pošiljku oružja i streljiva. Nadležni organi hrvatske državne vlasti dokumentirano svjedoče o upućivanju oružja i streljiva prema Vukovaru. "Kratki spoj" očito je postojao i događao za puta na prostoru od zapadnih dijelova Hrvatske do Vukovara, o

čemu svjedoči i sama potreba osnivanja saborske "Komisije povjerenja", a potom i "Državne komisije" koje su trebale utvrditi činjenično stanje. "Državna komisija" podnijela je dva tjedna nakon pada Vukovara izvješće u kojem konstatira postojanje dokumentacije o upućivanju "sredstava" u Vukovar, kao i zahtjeva i prigovora branitelja Vukovara. Zbog svoje nadležnosti, koja je bila informativna, komisija se nije upuštala u istraživanje i provjere "kanala" kojima se dostavljalo oružje od Zagreba prema Vukovaru, što je zahtijevalo Zapovjedništvo obrane Vukovara, pa je obavljanje tog posla ostavljeno odgovarajućim državnim organima.

U osvajačkom ratu koji je srpska država povelala protiv Republike Hrvatske drastično su kršene sve norme međunarodnog prava. Putem fotografija i video-zapisa svijet je na vrijeme upoznat sa stravičnim zločinima i razaranjima kojima je mjesecima bio izložen Vukovar. Mediji i humanitarne organizacije tragediju su Vukovara digli na razinu savjesti čovječanstva. Nije nedostajalo ni simboličke podrške; tu vjerojatno spada i odluka grada Nice koji je, tjedan dana poslije pada Vukovara, jedan od svojih glavnih trgova nazvao Trg žrtava Vukovara. Međunarodne političke organizacije također su verbalno osuđivale ratne zločine srbijanske vojske, ali mehanizmi njihove stvarne moći i utjecaja nisu se stavili u zaštitu žrtve, kako je to predviđeno međunarodnim konvencijama i moralnim normama koje su baština zapadnog svijeta. Štoviše, neselektivnim uvođenjem embarga na uvoz oružja zločinac je ohrabren, a žrtvi je bitno skućena mogućnost samoobrane.

Nakon pada Vukovara organi vlasti države Srbije donose odluku o obnovi "srpskog Vukovara", za što su stvorili materijalne pretpostavke uništivši tisuću godina njegovan hrvatski kulturni identitet Vukovara.

ZAKLJUČAK

Oružana agresija Srbije na Republiku Hrvatsku ima složene povijesne uzroke i objašnjenja. Psihološko-teorijska priprema rata, kao i, još uvijek snažno prisutna, medijsko-promidžbena djelatnost srpske države, ipak nije uspjela prikriti stvarni cilj rata: osvajanje teritorija susjednih država.

Prilikom pokušaja realizacije srpskog plana (stvaranje "velike Srbije") odlučujuća je bila uloga JNA, jedine oružane sile u bivšoj Jugoslaviji. Zbog izrazito srpske strukture oficirskog kadra, JNA se sa svojim ogromnim oružanim potencijalom stavila u funkciju srpske osvajačke politike. Na taj način stvoren je veliki *nesrazmjer u vojnom odnosu snaga*. Srpski osvajač imao je na raspolaganju oružje (po snazi) treće europske armije. Žrtva ratne agresije, Republika Hrvatska, bila je bez oružja i bez ustrojene vojske.

U ljeto 1991. ogromna srpska vojna sila krenula je u ratnu agresiju na Hrvatsku. Prva prepreka srpskim osvajačima bio je Vukovar – grad na istočnoj granici Republike Hrvatske prema Srbiji. Već spomenuti vojni odnos snaga upućivao je samo na jedan zaključak: za nekoliko će dana Vukovar pregaziti golema srpska vojna sila. No, opkoljeni i malobrojni vukovarski branitelji odolijevali su srpskom

agresoru gotovo tri mjeseca, nanoseći mu strahovite gubitke. Tri mjeseca patnji i stradanja stanovnika, branitelja i samog grada, kao i nevjerojatan otpor izrazito nadmoćnijem osvajaču, Vukovar su učinili svjetskim medijskim fenomenom. Sve međunarodne organizacije, čije su nadležnosti i ovlasti morale biti učinkovito stavljene u obranu žrtve, potpuno su zatajile.

Herojstvo branitelja i izuzetno značenje koje je tromjesečna obrana Vukovara imala u opstanku i obrani cjelokupne hrvatske države pretvorili su Vukovar u *simbol hrvatskog otpora srpskoj ratnoj agresiji*.

THE VUKOVAR RESISTANCE TO SERBIAN ARMED AGGRESSION AGAINST CROATIA IN 1991...

Josip Jurčević

Zagreb

Vukovar was, because of its geostrategical position, one of the first targets of Serbia's war conquest of the Republic of Croatia in 1991. Despite the Serbian Army's pronounced military predominance, the defenders of Vukovar managed (although completely surrounded) to resist the attacks for 80 days - inflicting serious human and material losses. Some 300 tanks and armoured vehicles were destroyed, as well as about 25 army airplanes; the number of dead *Chetniks* and Serbian soldiers ranges from seven to ten thousand, while twenty-five to thirty thousand were wounded. Due to the balance of forces, which was for the Croatian defenders highly unfavourable, and due to successful military results achieved inspite of extremely modest weaponry, "the Vukovar phenomenon" is the subject of analysis at military academies world-wide. In addition to its military importance for the survival and defense of the Croatian Republic, Vukovar has become the symbol of Croatian resistance to Serbian armed aggression. This paper, based on accessible sources, is a contribution to the analysis of the heroic defense of Vukovar.

VUKOVARER WIDERSTAND DEM SERBISCHEN KRIEGSANGRIFF AUF KROATIEN 1991...

Josip Jurčević

Zagreb

Vukovar war wegen seiner geostrategischen Lage eines der ersten Ziele der feindlichen Überfälle Serbiens auf Kroatien 1991. Trotz der ausgesprochenen Waffenüberlegenheit der serbischen Armee ist es den Verteidigern von Vukovar gelungen (obwohl völlig eingekreist) die Angriffe des Aggressors 80 Tage abzuwehren, wobei sie ihm schreckliche menschliche und technische Verluste zugefügt haben: Etwa 300 Kampfpanzer oder Panzertransporter und gegen 25 Kriegsflugzeuge wurden zerstört, die Zahl der toten Tschetniks und serbischen Soldaten bewegt sich zwischen sieben und zehn Tausend, und fünfundzwanzig bis dreissig Tausend von ihnen wurden verletzt. Wegen des für die kroatischen Verteidiger äusserst ungünstigen Kraftverhältnisses und der trotz der bescheidenen Bewaffnung erzielten militärischen Erfolge ist "das Phänomen Vukovar" zum Gegenstand der Analysen an den Militärakademien in der Welt geworden. Ausser der Militärbedeutung für Existenz und Verteidigung der Republik Kroatien ist Vukovar zu einem Symbol des kroatischen Widerstands der serbischen Kriegaggression geworden. Diese Arbeit beruht auf den zugänglichen Quellen und ist ein Beitrag zur Analyse der heroischen Verteidigung Vukovars.